

világszerte megjelenő történelmi könyvekről és cikkekről. A kutatót nemcsak figyelmezteti a különböző munkákra, hanem röviden azoknak értékéről is tájékoztatja, sőt a segédtudományokra is kiterjeszkedik. Arányairól fogalmat nyújthat, hogy évenként körülbelül 20,000, s így egy negyedszázad alatt közel félmillió történelmi munkát jegyzett föl. Tehát az utóbbi negyedszázad történetírásának, a történelemnek rendkívül becses bibliographiája.

Rendesen négy főrésze oszlik; az első a lefolyt év őstörténelmét és az ókori népek multját megvilágító történelmet ismerteti; a második, rendesen igen bőven, Németországot és pedig a birodalmat egyáltalán, a főbb történelmi korszakok szerint s azután külön az egyes országokat részletezi; a harmadik a nevezetesebb külső országok történelmének bibliographiáját nyújtja, rendesen az illető ország valamely tudósának közreműködésével; s a negyedik az egyetemes történelem általános műveltségtörténelem, a történelem bölesészete és módszertana, az egyháztörténelem, palaeographia, diplomatika újdonságaival számol be. Ilykép a vállalat annyira megnőtt, hogy az idén már két kötetre kellett osztani, úgy, hogy az I—II. rész az egyik s a III. (a külföldi) és IV. rész a második kötetbe jutott.

Hazánk történetirodalmát 1884. óta dr. *Mangold* Lajos budapesti egyetemi magántanár ismerteti. Az első három esztendőben a közép- és az újkort külön cikkekből, 1888. óta azonban együttesen tárgyalja. Az egész idő alatt (1884—1902.) összesen 9629 magyar történelmi könyvet és cikket mutatott be; néha csak címűket idézve, máskor azonban, a szűk térhez képest, elég bő ismeretesséssel, sőt olykor élesebben is bírálva és vitatkozva. Kétségtelen érdeme, hogy a külföld figyelmes lett a hangyaszorgalommal működő magyar történetírásra és így a hatalmas vállalat jubileuma alkalmából itthon első sorban *Mangold* érdemeit kell kiemelnünk.

A nagy munka első huszonöt kötetének ára 667 márka, egyszerre megrendelve azonban körülbelül 25%-kal olcsóbb. Külön egy kötet 32 márka. Tanári és szemináriumi könyvtárak számára nélkülözhetetlen lévén, megszerzését melegen ajánljuk. *M. S.*

Socrates és Platon.

Uphues G. Sokrates und Platon, Osterwieck (Zickfeldt) 1904. 72 lap.
Ara ?

Szerző, az ismert nevű hallei tanár *Riehl* kartársával együtt az ideálismus híve. A kathedrán és az irodalomban küzd ama reálitivismus ellen, a mely az ismeretelmélet terén a hajdani sophistika módjára a legszélesebb körökben van elterjedve és a „gondolkozást elállítja s a száját örökös hallgatásra készíti“. Mai főbb képviselője

Ziehen és *Gomperz*, a kikkel szemben szerzőnk *Riehl* „*Einleitung in die Philosophie der Gegenwart*“ cz. jeles művének komoly tanulmányozását ajánlja. A szilárd meggyőződés hangján vallja *Röck* Huberttel, hogy „minden böleseletnek és vallásnak legsarkalatosabb kérdése a theismus vagy atheismus világnézete“ s *Mayer* Roberttel, az erő fentartása törvényének nagyhírű feltalálójával egyetértőleg hangsúlyozza, hogy „a valódi böleselet nem lehet más, mint a keresztyén vallás propädeutikája“. Ehez hasonlót tanított már az ó-korban *Justin* és manapság *Harnack* és *Kaftan*, hogy „a keresztyénség a valódi philosophia“.

Közelebbről a böleselet alapkérdése az ismeretelmélet. Ezzel tette azt a mélyértelmi *Platon* s az éles gondolkodó *Kant*. Utóbbi a protestantismus böleselőjévé vált azzal, hogy a tudományt az értékeléstől, a hitet a tudástól s az elméletet a gyakorlattól megkülönböztette. Az az ismeretelmélet, mely nem megyen túl az észlelésen, exakt matematika szikláján törik meg.

Sokrates útját a sophisták relativismusa egyengette. Ő az általánosan észszerű gondolkodás és akarás böleselője. Megteremtője a logika és az ethika tudományának egyaránt. A természetböleselők ellentmondásai indították őt az ismeret és a gyakorlati cselekvőség általános érvényű normáinak felállításra. Nála a helyes belátás az erény s az észszerű akarat a *Kant* féle gyakorlati ész. Ezzel kimondotta az ember méltóságában gyökerező akarat autonómiáját, a melyben őt *Kant* követte. Módszere az ironia és a maetika katechetikája. *Platon*, mint „rendszeres Sokrates“ egészítette ki *Socrates* fogalom-böleséletének egyoldalúságait. Eszmetana *Socrates* fogalomtanának egyenes és szükségképi folytatása és kiegészítése. Ezzel *Socrates*hez hasonlóan az emberiség tanítójává és nevelőjévé vált s nem lehet eléggé komolyan és gyakran figyelmeztetni az emberiséget *Socrates*re és *Platon*ra. *Platon* alapgondolata az, hogy az értékek és a valóságok ellentétesek. Az értékek az érzés és az akarás s a valóságok az ismeret tárgyai. Gondolkozásának kiinduló pontja az, hogy az ismeret általánossága annak szigorú tárgyilagosságával azonos, a miért is szoros különbséget vesz föl a képzet, az észrevétel subjektív s az ismeret objektív tudományos világa között. Ez a tudás feltétele az erénynek, mert a mi általános érvényű, való igaz is egyszersmind. Az igazság rendszere az eszmevilág s ez egyúttal a való létvilága. Az igaznak eszméje viszont a jónak világával azonos, a melyet viszont az istenséggel azonosított. Matematikai természettudományi módszere a böleselet és az ismeret módszere általában véve. Igazolják azt *Descartes*, *Kopernikus*, *Kepler* és *Galilei* egyaránt. Szerzőnk szerint a nagy tudományú *Aristoteles* félreértette *Platon* eszmetanát s még csak homályos sejtelve sem volt az ő módszeréről. Az eszmetan mellett a lélektan *Platon* böleséletének legfontosabb része.

Érdekes az, hogy az erényesség görög-féle felfogását psychologailag megállapította. Az erény és az erkölcsiség teljes fogalma és valósága az állami közösség, mely viszont a lélek halhatatlansága és örök rendeltetése hitében gyökerezik. Papi államában az örökké élő philosophus a legfőbb embertypus. Állami ideáljában a philosophiai műveltségű uralkodót a személyes csalhatatlanság illeti meg, a ki úgy bölcséleti, mint vallás-theologiai és matematikai tekintetben az összes tökéletességeket egyesíti magában. Azért állama egy nagyszabású nevelőintézet az erényre és a boldogságra.

Uphues művét olvasva, az eszmék felséges világában képzei magát az ember. Idealista gondolkodása és világfelfogása meglepi az embert a mai realista önző világban. Ez oldalról van Platonban és az ő eszmetanában valami a keresztyénségből, Platon logosa is a Krisztusban jelent meg a maga egész teljességében és Mózes törvényével egyetemben „nevelő mester“ lett a keresztyénségre. Ime a történet mellett a bölcsélet is a keresztyénség szolgálatában. Szerzőnk hibája csak az, hogy nem eléggé domborította ki Socrates és Platon világnézete ideálistmusának egyoldalúságait és intellectuális kulturájuk ama merevségeit, a melyeknél fogva nem volt érzékük a való élet és világ feltételei és követelményei iránt. Művével a jeles szerző bennünket az ókori ideálistmus világának felséges légkörébe emel s lelkünket magasztos eszmékkal és gondolatokkal termékenyíti meg.

Dr. Szilávik Mátyás.

KÜLÖNFÉLÉK.

A kolozsvári Bethlen-bástya nevérol.

A kolozsvári ev. ref. egyház-tanács azzal a kéréssel fordult alólírottakhoz, hogy a „Bethlen-bástya“ illeten elnevezésének kérését vizsgálónok meg s arról tennék véleményes jelentést, mert „az egyháztanács 1904 évi aug. hó 1-én tartott gyűlésében szóba került, hogy a kolozsvári *Bethlen-bástya* nevét azon emléktáblától vette, mely egyik falában el van helyezve, de a melynek a bástyához semmi köze nincs, mivel azt a ref. egyház Bethlen Gábor iránt, a farkas-utczai templom adományozásáért kifejezendő hálája emlékeül a templom, vagy a mellette lévő falba helyezett el s csak később, illetéktelen beavatkozás folytán került sok egyébbel a bástyába“.

A közérdekű kérdés tisztázása érdekében megtettük a szükséges vizsgálódásokat és tanulmányokat és jelentésünket a következőkben van szerenesénk megtenni.